

İslamî Üniversitenin Bizcesi Medresetüzzehra Projesinin Günümüz İzdüşümü 'Bilginin İslamileştirilmesi'

Doç. Dr. Ali Eren

Özet

"Bilginin İslâmîleştirilmesi" İslâmî disiplinleri modern disiplinlerle birlikte iyice öğrenmek ve Modern Bilgi-İslâmî Bilgi sentezini sağlamak, İslâmî düşünceyi, yaradılışa uygun hale getirmek esasına dayalı, başta sosyal bilimler olmak üzere, bütün bilim dallarının İslâmî çerçeve ile takdim edilme düşüncesi diye özetlenebilir. Yazımızda öncelikle Bediüzzaman'ın bu çağın başında gaye-i hayali olarak gördüğü Medresetüzzehra projesinin mahiyeti ve hedefleri ile bilginin İslâmîleştirilmesi kavramı arasındaki ilgi noktaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Medresetüzzehra, bilginin İslamileştirilmesi, modern bilgi, mana-i harfî, tevhid

Yani İslâm'ın
bütün bu bilim
dallarına bakışı,
aynı zamanda bu
bilimlere kaynak
oluşu ve bu
bilim dallarının
günümüz
insanına İslâmî
perspektifte
takdim edilmesi
bu fikrin ana
temalarındandır.

Giriş

Bir kavramı anlamak için ehline müsellemler kabul edilen 'o kavramın ne olduğu, maksadının okunması, kimin, ne zaman ve hangi şartlarda dile getirdiği ve kime seslendiği' gibi bazı kriterler vardır. Bu hususlar göz ardı edilerek o kavramın anlaşılabilmesi neredeyse mümkün değildir.

Medresetüzzehra kelimesi de öncelikle bir kavram olarak çok iyi analiz edilmeli, hangi şartlarda ve niçin söylendiği tayin ve tespit edilmeden mücerret söylemlerin tekrarı şeklinde bir okumayla geçiştirilmemelidir.

Bu kavram, içinde yaşadığımız bu coğrafyada ilk defa Üstad Bediüzzaman Said Nursi tarafından dile getirilmiş en az 100 yıllık bir gaye-i hayal olarak Sultan Abdülhamid'e 1907'de sunulmuş bir projedir. Bu proje diğer açıdan Üstadın şahsen yaşadığı zamanı aşan idealleri ile günümüzde de önem ve lüzumunu bütün canlılığı ile koruyan ve sürdüren temel yapıcı bir proje, bir medeniyet ufku, bir aksiyon hülyasıdır. Somut olarak gerçekleştiremediği bu projeyi Bediüzzaman ilerleyen günlerinde Risale-i Nurlarla soyut olarak hayata geçirmiştir. Zira ona göre *Risale-i Nur medreseden çıkmış, ilim içinde hakikate bir yol açmıştır. Tasavvufu da elfazına lübb yapan bir tefekkürdür.* Dikkat edilecek olursa risalelerde yer alan hemen hemen bütün hususlar tasavvuf libası içinde akıl ve mantığa hitap eden ilmi hakikatlerdir.

Üstadın yüz yıl öncesinden işaret ettiği bu projeyi, İsmail Faruki'nin sloganlaştırdığı ve günümüzde Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi (IIUM) nezdinde "Bilginin İslâmîleştirilmesi" ana teması ile kısmen de olsa uygulamaya koyulduğu görülmektedir.¹

"Bilginin İslâmîleştirilmesi" İslâmîdisiplinleri modern disiplinlerle birlikte iyice öğrenmek ve Modern Bilgi-İslâmîBilgi sentezini sağlamak, İslâmîdüşüncüyü Hilkat'e uygun hale getirmek esasına dayalı, başta sosyal bilimler olmak üzere, bütün bilim dallarının İslâmî çerçeve ile takdim edilme düşüncesi diye özetlenebilir. Yani İslâm'ın bütün bu bilim dallarına bakışı, aynı zamanda bu bilimlere kaynak oluşu ve bu bilim dallarının günümüz insanına İslâmî perspektifte takdim edilmesi bu fikrin ana temalarındandır.

Yazımızda öncelikle Bediüzzaman'ın bu çağın başında gaye-i hayali olarak gördüğü Medresetüzzehra projesinin mahiyeti, hedefleri ile Bilimin İslâmîleştirilmesi kavramı arasındaki ilgi noktaları ele alınacaktır.

Medresetüzzehra Projesinin Mahiyeti

Bediüzzaman'a göre Medresetüzzehra, canlı bir örnek olan Camiatu'l-Ezher'in kızkardeşi konumunda olacaktır. Aslen 'Zehra' kelimesi Arapça yapı olarak müennes olup müzekker yapıdaki 'Ezher' kelimesinin mukabilidir. Bu itibarla 'Camiatu'l-Ezher'in İslâm dünyasındaki ilmi ağırlığıyla ricaliyet görüntülü önem ve şöhretinin karşısında 'Zehra' kelimesi müenneslik cihetiyle üretkenliğinin nazara verildiği; Osmanlı ve İslâm ölçüğünde za-

1. Bkz. Hukum Dergisi, Alem-i İslam, Yıl: 3, Sayı: 28, Nisan, 2015. Bizzat kendim de dört yıl kadar bu üniversitede Tefsir hocası olarak çalışmış olduğumdan bu düşünceyle ilgili altyapıyı oluşturacak bilgi ve değerlendirmelerim olmuş, birkaç makale olarak da yayınlamıştım.

manın şartları çerçevesinde ırk, dil, millet vb. ayrıştırıcı gibi görünen bütün hassasiyetlerle ittihat ve kuşatıcılığıyla aynı zamanda din ile bilim ve zaviyeyi de birlikte cem eden, barıştırmacı bir fonksiyonu çağrıştırmaktadır. Bu projeye Bediüzzaman'ın sanki Ezher/Zehra izdivacı ile hayalini kurduğu model ümmet profilini tesis etmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz.

“Dârülfünun” kelimesinden Medresetüzzehra'nın eğitim seviyesinin üniversite düzeyinde olacağı vurgusu vardır. Bununla birlikte medrese ismiyle de el-Ezher örneğinde olduğu gibi orta ve lise kısımları da yer almalıdır. Ardından öğretmen yetiştirmeyi hedefleyen günümüzde Eğitim Fakültesi ayarında bir Dârülmualimîn bu projenin içinde Medresetüzzehra'ya dâhil edilecektir. Böylelikle burada okuyan öğrencinin “eğitim formasyonu” da ihmal edilmemiş olacaktır. Projenin en dikkat çekici özelliği dinî ilimlerin yanı sıra fen bilimlerinin de birlikte okutulmasının lüzumudur. Zira Bediüzzaman'a göre, “*Vicdanın ziyası ulüm-u diniyedir. Aklın nuru fünun-u medeniyedir, ikisinin imtizacından hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüt eder.*”

Ayrıca “*Şu medrese... ukûl, yanında en âlâ bir mektep; kulup, yanında en ekmel medrese; vicdanlar, nazarında en mukaddes zaviyeyi temsil edecektir,*” vurgusuyla o günkü zaviyelerin misyonu da bu proje içine ilave edilmiş olacaktır. Bu, eğitimde akıl, ruh ve kalp birlikteliğinin lüzumu adına çok önemli bir husus olsa gerektir. Bediüzzaman bu proje ile aslında Maarif adı altında Batı'da gelişen yeni bilimlerin, fünun-ı cedidenin medrese yoluyla bölgeye girmesini sağlamıştı.

Bu projede ihtisaslaşma esası üzerine dayalı farklı fakülteler ve alt birimleri bulunacak; öğrencinin, kendi bölümünde okurken aynı zamanda uzmanlık alanına yakın bilim dalları ile irtibatlı olan dersleri de alma imkânı olacaktır.

Eğitim dili Bediüzzaman'ın tabiriyle *Arabi vacip, Kürdi caiz, Türki lâzım* ifadesinde özetlenen Türkçe, Arapça ve Kürtçe olup mezun olan öğrenciler de daha sonra başta bu kurum olmak üzere bölgede ihtiyaç duyulan eğitim-öğretimin kademelerinde öğretmenlik yapacak duruma geleceklerdir.

Bediüzzaman'a göre bu proje sadece bölge insanına değil Arabistan, İran, Hindistan, Türkistan, Kafkasya ve Bosna'ya kadar Osmanlı topraklarını da içine alan, daha da ötesinde bütün Müslüman dünyaya hitap eden bir projedir.

Üstad bu projede Medresetüzzehra'nın başta Bitlis, Van ve Diyarbakır merkezli üç şube olarak açılmasını, masraflarının hükümet tarafından karşılandığı en az ellişer öğrencinin okutulmasını talep etmektedir.

Projenin hedefleri ise şu başlıklar altında özetlenebilir:

Bu projenin en önemli hedefi kuşkusuz Üstadın bütün ömrü boyunca hedef ittihaz ettiği tevhid ekseni hayat felsefesini gerçekleştirmektir. Ma-

Bu projenin en önemli hedefi kuşkusuz Üstadın bütün ömrü boyunca hedef ittihaz ettiği tevhid ekseni hayat felsefesini gerçekleştirmektir.

Batı dünyası
ile İslam âlemi
arasında tam
anlamıyla anlayış
ve güvene
dayalı ilişkilerin
kurulmasını
temin etmek.
Anadolu'daki
mektepliler ile
medreseliler
arasında birlik
ve beraberliği
sağlayarak
birbirlerine
yardımcı
olmalarını temin
etmek.”

lum Bediüzzaman varlık âlemine mana-ı harfi, yani kendisi için ve kendinde bir varlık olarak değil, Allah'a aidiyet perspektifi ile bakılması gerektiğini vurgular. Bu yaklaşıma göre varlık âlemi yaratıcısını anlatan bir kitaptır. Dolayısıyla içinde yer alan eşya ve hadiselerden teşekkül etmiş fen, teknoloji, bilim, fert, toplum, tarih vb. her unsura da bu gözle bakılmalıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda seküler anlayışıyla modern bilimin materyalist düşüncesini de bertaraf eden bir anlayıştır. İşte Bediüzzaman'ın daha sonraları kaleme almış olduğu eserlerde de bu felsefi derinliği işlemiş olduğu görülecektir.

Projenin bu temel hedefi dışında öne çıkan diğer hedefleri hakkında şunlar dile getirilmiştir:

“Kürt ve Türk âlimlerinin geleceğini temin etmek. Maarifî Doğuya “medrese” kapısı ile sokmak. Meşrutiyetin faydalarını, hürriyetin gerekliliğini ve güzelliklerini göstermek ve onlardan istifade ettirmek. Medreseleri birleştirmek (hem eğitim, hem yönetim, hem müfredat bakımından), yenilemek ve iyileştirmek. İslâmiyeti, onu paslandıran uydurma hikâyelerden, israiliyattan ve hoş karşılanmayan soğuk bağnazlıktan kurtarmak. Çağın gereği olan eğitim metotlarını ve bilimleri medreselere sokmak için bir yol açmak. Aynı zamanda medreselileri fen bilimlerinden uzak tutan sebepleri ortan kaldıracak saf bir fen bilimleri kaynağı oluşturmak. Medrese, mektep ve tekke ehlini barıştırmak. Yani din ve fen bilimlerini tahsil edenlerle mutasavvıf kalp ehlini kucaklaştırmak. En azından maksatta birliği sağlayabilmeleri için ortak bir düşünce platformu oluşturmak. Menfi milliyet anlayışının Arabistan, Hindistan, İran, Kafkasya, Türkistan, Kürdistan'daki milletleri ifsat etmesini önlemek. Hakiki, müspet ve kudsi ve umumî milliyet-i hakikiye olan İslâmiyet milliyeti ile Kur'an'ın bir kanun-u esasisi olan, *Mü'minler ancak kardeşirler* düsturunun tam inkişafına vesile olarak, gerçek anlamda kardeş olmalarını sağlamak. Orta Doğu'da barışı temin etmek. Hatta insanlık âleminde genel bir barışa vesile olmak. Felsefi bilimler ile dinî ilimlerin birbiriyle barışmasını ve Avrupa medeniyeti ile İslâm hakikatlerinin uyuşmasını sağlamak. Böylece Batı dünyası ile İslam âlemi arasında tam anlamıyla anlayış ve güvene dayalı ilişkilerin kurulmasını temin etmek. Anadolu'daki mektepliler ile medreseliler arasında birlik ve beraberliği sağlayarak birbirlerine yardımcı olmalarını temin etmek.”²

Medresetüzzehra Projesinin Günümüz İzdüşümü:

Bilginin İslamileştirilmesi

Bilginin İslamileştirilmesi/İslamisation of Knowledge adıyla tanınan İslâm Eğitimi hareketi 1977–1978 yıllarında Amerika'da ortaya çıkan ve İsmail Raci el-Faruki ismiyle özdeşleşmiş bir oluşumdur.³ İslâm dünyasında-

2. Medresetüzzehra'nın hedefleri için bkz. Menek Abdulkadir, *Bediüzzaman Said Nursi İstanbul Hayatı*, Yeni Asya Neşriyat, II. Baskı, İstanbul 2008, ss. 40-45.

3. Faruki, bu önerisini Uluslararası İslam Düşüncesi Enstitüsü ve İslamabad'daki İslam Üniversitesi'nin Ocak 1982'de Pakistan'da düzenlediği bir seminerde gündeme getirmiştir. Enstitü mütevelli heyeti başkanı ve müdürü Faruki'nin, bir proje şekline dönüştürdüğü ve seminerde sunduğu, “Islamisation of Knowledge- General Principles and Workplan” adıyla kitap halinde de basılan önerisi, Risale Basın Yayın tarafından 1985

ki eğitimi yeniden gözden geçirme ve modern dünyada bilgiyi İslâmî perspektiften ele almayı hedefleyen hareket zamanla oldukça geniş bir kitleye sesini duyurmayı başarmıştır. Bilginin İslâmleştirilmesi Hareketi, süreç içerisinde bünyesine dünyanın pek çok ülkesinden katılan ulema ve bilim adamları vasıtasıyla genişlemiş ve kurumlaşmaya başlamıştır. Bu kurumların başında gelen Uluslararası İslâmî Düşünce Enstitüsü (International Institute of Islamic Thought) ya da kısaca IIIT, bilginin İslâmleştirilmesi genelinde eğitimin İslâmleştirilmesi çalışmalarını yürütmüş ve bu doğrultuda yayınlar çıkarmaya başlamıştır. Bunlar arasında The American Journal of Islamic Social Sciences, Towards an Islamic Theory of International Relations, Muslim Educational Quarterly sayılabilir. Hareketin önde gelen bazı düşünürleri arasında İsmail Raci el-Faruki, Abdul Hamid Ebu Süleyman, Seyyid Ali Eşref, S. Nakib el-Attas gibi isimleri zikretmek gerekmektedir. Bu arada hareketin öncülüğünde Malezya’da ilk İslâm üniversitesi, International Islamic University (IIU) kurulmuş ve bunu takip eden diğer üniversite ve okullar dünyanın çeşitli Müslüman bölgelerinde yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁴

“Bilginin İslâmleştirilmesi” adına yapılan teşebbüs Müslümanların umumiyetle Batı’dan aldıkları günümüz bilgisinin İslâmleştirilmesi şeklinde ortaya konan yeni bir çabadır. Bu yorumlamanın neticesi, “bilginin değerlere bağışık olduğu ve dolayısıyla da herhangi bir medeniyet ya da kültürün değer sistemine dönüştürülmeyeceği” karmaşasının çıkmasıdır.⁵ “İslam inancını, İslam’ın tevhit ve temsile dayalı insani, evrensel ve medeniyet ilkelerini başlangıç noktası kabul ederek İslam düşüncesini yeniden formüle etmektir”⁶

Genel Değerlendirme

Medresetüzzehra yüzyılı aşan bir geçmişle evvel emirde bir eğitim modelidir. Bu aynı zamanda bir aksiyon hamlesidir. Eğitimin bizcesini takdim eder. Bu esas itibarıyla bilim dallarını parçalamadan bir bütün olarak ele alma; onlara kâinat kitabını tefsir eden birer müfessir gözüyle bakma felsefesidir. Bu bilimi, Allah’ın varlığını anlama adına bir vasıta olarak telakki demektir.

Kur’ân hakkında, “*Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi ve âyat-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercümân-ı ebedîsi ve şu âlem-i gayb ve şehâdet kitabının müfessiri ve zeminde ve gökte gizli Esmâ-i İlâhiyyenin manevî hazinelerinin keşşafı ve sutûr-u hâdisatın altında muzmerhakâikinin miftabı...*” şeklinde devam eden tarifinden de anlaşılacağı üzere ona göre Kur’ân, kâinatın dolayısıyla ihtiva ettiği bütün ilimlerin kaynağı mesabesin-

yılında “Bilginin İslâmleştirilmesi, Genel İlkeler ve Çalışma Planı” adı altında Türkçeye de tercüme edilmiş ve basılmıştır.

4. Osmanoğlu Cemil, İslam Eğitimi Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi, Dem Dergisi, Yıl 1, Sayı: 3., s. 56.

5. Açıkgöçer Alpaslan, Kavram ve Süreç Olarak Bilginin İslâmleştirilmesi, İstanbul, 1998, S.16.

6. A. Ebu Süleyman, İslam dünyasında yüksek eğitimi yeniden canlandırmak, çev. A. Kemerli, İnkılab Basın Yayın, 2008.

“Bilginin
İslâmleştirilmesi”
adına yapılan
teşebbüs
Müslümanların
umumiyetle
Batı’dan aldıkları
günümüz
bilgisinin
İslâmleştirilmesi
şeklinde ortaya
konan yeni bir
çabadır.

---

dedir. Durum böyle olunca bilimin hilkat'e uygun hale getirmek esasına dayalı doğru okunması, Kur'an'ı doğru okuma anlamına gelecektir.

Bu cihetle Bediüzzaman'ın matematik, astronomi, kimya, felsefe, jeoloji ve coğrafya gibi ilimlerin önemini idrak ederek onları Kur'ânî asıllarına dayandırma çabası ve bunu Medresetüzzehra projesi kapsamında medrese-mektep-tekke birliği olgusu ile takdim etmesi bir yönüyle 'bilginin İslamileştirilmesi' düşüncesine henüz bu asrın başında öncülük ettiği şekilde yorumlanabilir. Bu yönüyle de bize ait bir üniversitenin nasıl inşa edileceğine dair bir tefekkür ve aksiyon hamlesi olarak okunmaktadır.

Summary

"Islamization of Knowledge" is based on the focus point of meeting the Islamic disciplines with the modern diciplines, gathering the synthesis of Modern Knowledge-Islamic Knowledge and making Islamic thought compatible with creation. This can also be summarized as an endeavour to present the all sciences with an Islamic framework.

In this article, we will focus on the points of interest between the nature and goals of the Medresetuzzehra project, which Bediuzzaman regards as one of the biggest dreams at the beginning of this age, and the concept of Islamization of Knowledge.

Keywords

Medresetuzzehra, Islamization of knowledge, modern knowledge, meaning of letter, tawhid

